

УДК 911.3

Перегуда Ю.А., студ.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

БІДНІСТЬ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Ключові слова: бідність, абсолютна бідність, відносна бідність, подолання бідності.

Вступ. Постановка проблеми. Бідність – це складне та багатоаспектне соціально-економічне явище, яке характеризує стан суспільного розвитку країни. Бідність, пов'язана з рівнем економічного розвитку та нерівністю у доступі до матеріальних та нематеріальних благ. Подолання бідності – глобальна проблема суспільстві, в якому економічна нерівність населення залежить від механізму розподілу національного багатства між різними соціальними групами.

На даний час в Україні за нестабільності політичної ситуації й залежності внутрішньодержавної цінової політики від міжнародного ринку енергоносіїв, велика поляризація доходів населення, нерівномірність подолання кризи в різних секторах економіки й різних територіальних утвореннях та посилення регіональних диспропорцій у рівні життя, привертає увагу дослідників до проблеми бідності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історію вивчення бідності можна прослідкувати в період з XVII ст. до першої половини XX ст., коли цією проблемою займалися такі відомі вчені, як А. Сміт, Г. Спенсер, К. Маркс, С. Раунтрі, Ч. Бут. У наш час зростає практичне значення вивчення, походження та поширення бідності, особливу увагу приділено регіональним аспектам бідності в роботах Е. М. Лібанової, Б. Г. Тукумцева, О. О. Разумова, Г. І. Чепурко, Л. М. Черенько, П. І. Шевчука, М. О. Ягодкіної тощо. Вивченням проблеми бідності опікуються також науковці суспільно-географічного профілю, серед яких праці М.О.Барановського, Т.Ю.Богомолової, І.І.Думової, Н.І.Мезенцевої, І.Г.Мельник, О. Лаптевої, В. С. Тапіліної, О. У. Хомри. В Україні вирішення проблеми бідності є одним зі складових завдань соціально-економічної політики для побудови стабільної високорозвиненої держави. Шляхом впровадження та реалізації низки важливих програмних документів, прийнятих Верховною Радою та Урядом України, створено основи для подолання бідності населення в українському суспільстві.

Формування цілей статті. Постановка завдання. Однією з найгостріших соціально-економічних проблем, зумовлених трансформаційними процесами в економіці України, є низький рівень життя населення. Населення країни є неоднорідним за потребами та можливостями їх задоволення. Як наслідок, наявне поглиблення диспропорцій у людському розвитку, між багатими і бідними, чоловіками і жінками, містом і селом.

Тому для науково обґрунтованого визначення бідності як багатоаспектного явища, що потребує комплексного підходу до вивчення основних суспільно-географічних причин, потрібно визначити масштаби бідності в країні, а також критерії оцінювання цього явища, що дасть змогу проаналізувати національні пріоритети та можливості подолання бідності на даному етапі розвитку суспільства. Метою даної статті є аналіз суспільно-географічних аспектів дослідження бідності в Україні та напрямів державної політики щодо скорочення масштабів бідності.

Виклад основного матеріалу. Поширення бідності залишається головною соціально-економічною проблемою суспільства. Бідність – це масове явище, яке не можна подолати тільки економічними важелями. Проблема бідності в Україні потребує системного підходу для врахування не тільки економічних, соціальних та правових механізмів, але й психологічних аспектів [6]. Якщо в одних країнах подолання бідності – це боротьба за виживання, то в країнах з ринковою економікою відбувається вилучення частини населення з різних форм діяльності (економічної, політичної або культурної). Сучасна наука визначає бідність, як неможливість через брак коштів підтримувати спосіб життя, притаманний конкретному суспільству в конкретний період часу [4]. Отже, маючи економічне походження, бідність є набагато ширшим явищем, що стосується різноманітних аспектів життя населення.

ООН виділяє чотири основні прояви бідності:

- коротка тривалість життя;
- низька професійно-освітня підготовка;
- відсутність необхідної бази для нормального життя – чистої питної води, медичних послуг, якісного харчування;
- ізоляваність від суспільного життя [1].

На сьогоднішній день використовуються два відмінних значення: абсолютна та відносна бідність. Абсолютна бідність визначається порівнянням загального доходу людини із загальною вартістю кошика товарів та послуг, що становлять базові потреби у суспільстві. Люди, чиї доходи менші від базових потреб, перелічених у кошику, живуть у абсолютній бідності. У розвинених країнах, де практично ніхто не відчуває проблем із харчуванням, критерій «абсолютна бідність» не реалізується. Тому з'являється поняття «відносна бідність» – це люди, котрі одержують на місяць удвічі менше від прийнятого в суспільстві середнього рівня доходів [7]. Оскільки бідні, наприклад, у Швейцарії чи США, вважаються цілком забезпеченими за національними стандартами України, а вітчизняне бідне населення живе краще порівняно з більшістю населення Ефіопії, постає запитання, що саме вважають "бідністю".

Узагальнюючи існуючі визначення поняття «бідність», можна констатувати, що бідність – це такий стан індивіда, при якому людина, або з причини недостатнього рівня доходів, або з причини неправильного способу їх витрат, не здатна підтримувати такий рівень життя, за якого вона може

задовольняти свої фізичні та духовні потреби і забезпечити собі прийнятні в суспільстві, усталені стандарти і норми життя, матеріальний стан та рівень добробуту [4]. Офіційне визначення поняття бідності в Україні звучить так: „Бідність – це неможливість унаслідок нестачі коштів підтримувати спосіб життя, притаманний конкретному суспільству в конкретний період часу” [10].

Бідність, у певному її прояві, властива кожній країні незалежно від форми правління, рівня соціально-економічного розвитку. Масштабна бідність населення перешкоджає формуванню в суспільстві середнього класу, який є головним регулятором загального соціально-економічного прогресу та розвитку держави. У 2000 р. на Самміті ООН Україною була підписана Декларація тисячоліття, в якій зниження рівня бідності вдвічі до 2015 р. визначено однією з найважливіших Цілей розвитку людства [12]. На сучасному етапі розвитку в Україні здійснюється поступове впровадження Цілей Розвитку Тисячоліття на національному, регіональному і локальному рівнях державного управління.

Упродовж останніх років в Україні були розроблені та впроваджені певні заходи щодо подолання та попередження бідності населення. Комплексний аналіз динаміки рівня бідності в Україні протягом 2000-2012 рр. дозволив установити, що рівень бідності залишається незмінно високим, а реалізація національної Стратегії подолання бідності є неефективною. Стратегічні підходи, які мають бути покладені в основу державної політики у галузі подолання бідності, створення законодавчих та економічних умов для стимулювання соціально-економічного розвитку, визначено у Цілях Розвитку Тисячоліття до 2015 року (Ціль 1. Подолання бідності) передбачено:

- скорочення частки бідного населення у 2013 році – до 26,0%, у 2015 році – до 25,0 %;
- скорочення частки бідних серед працюючих осіб у 2013 році – до 17,0%, у 2015 році – до 15,0 %;
- скорочення частки бідних серед дітей у 2013 році – до 31,0%, у 2015 році – до 29,0 % [12].

За даними обстеження умов життя домогосподарств моніторинг показників бідності за 2013 рік характеризується такими даними:

- рівень бідності за відносним критерієм (75 відсотків медіанних сукупних витрат населення) за 2013 рік знизився на 0,2 в.п. порівняно з відповідним періодом минулого року і становив 25,6 відс. (2012 року – 25,8 відс.);
- рівень бідності за відносним критерієм крайньої бідності за 2013 рік склав 12,7 відс. (2012 року – 12,6 відс.);
- рівень бідності за абсолютним критерієм (доходи нижче прожиткового мінімуму) знизився на 1,4 в.п. і склав 13,9 відс. (2012 року – 15,3 відс.);
- рівень бідності за вартістю добового споживання на рівні 5 доларів США знизився на 0,3 в.п. і склав 2,9 відс. (2012 року – 3,2 відс.);

- рівень бідності серед працюючих зменшився на 0,4 в.п. і становив 20,6 відс. (2012 року – 21,0 відс.) [2;9].

В розрізі регіонів України в 2013 році найвищий рівень бідності за відносним критерієм мали Тернопільська (41,2%), Рівненська (40,4%), Сумська (40,1%) області. Найнижчий рівень бідності у місті Києві (7,5%), а також у Харківській (15,3%), Запорізькій (17,7%) областях [2]. Важливою характеристикою ступеня соціальної нерівності регіонів України є регіональна диференціація рівнів бідності (рис.1). Хоча бідність визначається за різними критеріями і досліджується за її різними формами, найбільш важливими показниками є відносна та абсолютна бідність. Перша визначається за рівнем витрат, що не перевищує 75 % середнього по країні в розрахунку на умовного дорослого, а друга – відповідно до законодавчо визначеного прожиткового мінімуму.

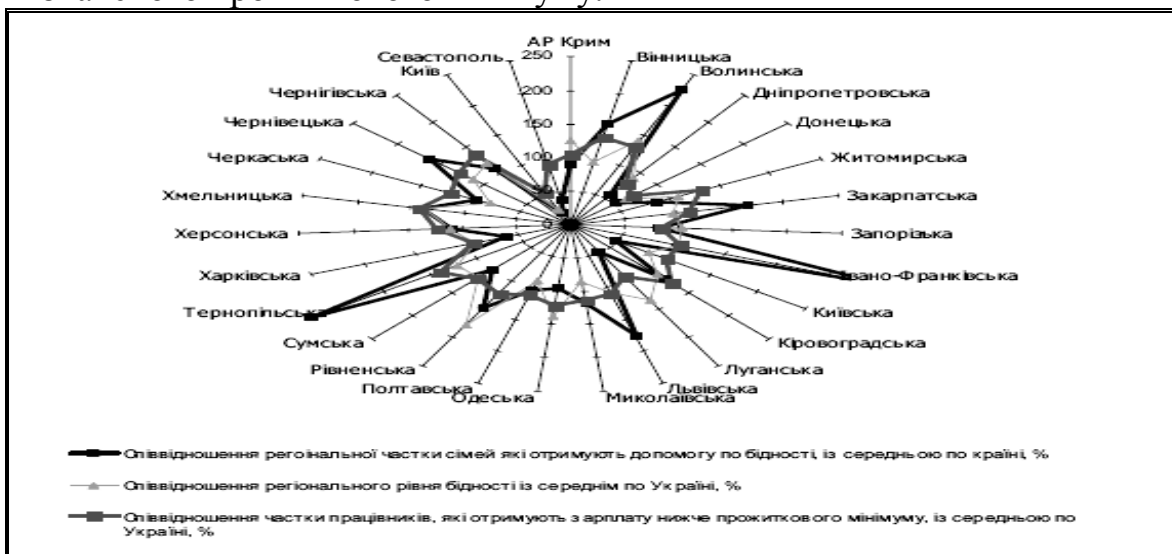

Рис.1.Регіональні характеристики бідності [8].

Результати свідчать про значну обумовленість регіонального рівня бідності часткою працівників, яким нараховано заробітну плату нижче ніж прожитковий мінімум: варіація цього показника пояснює 96,8 % регіональної варіації відносної бідності, або 97,5 % варіації абсолютної бідності. Отже, характеристика бідності в регіонах України показує, що відповідно до загальноукраїнських тенденцій у більшості регіонів у 2013 році відбулося зниження рівня бідності за середньоукраїнською межею. Одними із найслабших аспектів вивчення бідності в Україні залишається бідність сільського населення, мешканців монофункціональних малих та середніх міст України, де високий рівень бідності населення є результатом негативних трансформаційних процесів економіки [5]. Рівень бідності населення України у розрізі типів населених пунктів представлені у таблиці №1.

Отже, до зони підвищених ризиків бідності потрапило населення малих міст (28,9%) і сільської місцевості (32,1), де рівень бідності залишається високим. Для вдосконалення заходів державної політики подолання бідності необхідно здійснювати на основі системного підходу щодо їх складових та

за умови дотримання основних принципів: адресності, відкритості, комплексності та системності проведення реформ, створення економічних можливостей та умов для самостійного вирішення людиною своїх соціально-економічних проблем.

Таблиця №1

Рівень бідності населення України в 2013 році у розрізі типу населеного пункту, %*

Тип населеного пункту	Рівень бідності, %
Велике місто	17,5
Мале місто	28,9
Село	32,1
Київ	7,5
Україна	24,3

*Джерело Розраховано співробітниками Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України за даними обстежень умов життя домогосподарств.

Отже, головними напрямками державної політики щодо скорочення масштабів бідності в Україні повинні стати:

- збільшення ВВП на душу населення;
- індексація заробітної плати в разі затримки виплат або підвищення цін;
- виважена регіональна політика щодо викорінення регіональної бідності;
- покращення умов для підприємницької діяльності;
- розробка механізмів стимулювання підприємців до створення нових робочих місць;
- стимулювання зростання легально сплачуваної заробітної плати.

Проблему подолання бідності у нашій країні необхідно вирішувати за допомогою реалізації наступних стратегічних напрямів: підвищення зайнятості населення та розвиток ринку праці, збільшення рівня доходів від трудової діяльності, удосконалення системи соціального законодавства, ефективне використання бюджетних коштів і засобів спеціальних позабюджетних фондів, реалізація програми залучення міжнародних інвестицій та грантів на соціальні перспективи та заходи, здійснення моніторингу реалізації стратегічних напрямів подолання бідності. На поглиблення розшарування суспільства впливає також недостатня діяльність держави у сфері зменшення соціальної нерівності, відсутність ефективних реформ та визначення пріоритетів на коротко-, середньо- і довгострокову перспективу.

Отже, щоб бідність не стала проблемою, потрібно посилити контроль та регулювання з боку державних органів влади. Політика подолання бідності повинна бути спрямована на створення відповідної законодавчої, нормативно-правової бази та економічних умов для подолання бідності.

Висновки і перспективи подальших розвідок. За результатами дослідження можна зробити наступні висновки. Бідність – суспільно-

економічна проблема, яка вимагає практичних дій щодо її зменшення, потребує об'єктивної та всебічної наукової оцінки поширення бідності в українському суспільстві з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Головна проблема бідності – це низький рівень доходів. Існує два шляхи зменшення бідності. Перший – це активний спосіб, тобто підвищення доходів працюючих, другий – пасивний через підвищення соціальної допомоги. Отже, подолання бідності має здійснюватися за рахунок фінансових інструментів, що є важливим елементом як для підвищення рівня життя населення, так і для розвитку економіки країни. Використання запропонованих шляхів подолання бідності дозволить зменшити число бідних та покращити умови життя населення, що в подальшому дасть можливість знизити рівень бідності в Україні.

Список використаних джерел

1. Афанасьєва Л. Бідність в Україні : міжнародний та регіональний вимір / Л. Афанасьєва, М. Пересунько та ін. – Матеріали засідання круглого столу “Реалії та перспективи подолання бідності в Україні” – К., 2010. – 35 с.
2. Державний комітет статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Доклад об осуществлении целей в области развития, сформулированных в Декларации тысячелетия за 2010 год. – Нью-Йорк: ООН, 2010. – 56 с.
4. Лібанова Е.М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу: Монографія. – К.: КНЕУ, 2008. – 328 с.
5. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державної цільової соціальної програми подолання та запобігання бідності на період до 2015 року” від 31 серпня 2011 року № 1057. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор.: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1057-2011>
6. Сітнікова Н.П. Реалії та шляхи подолання бідності в Україні // Економіка України: інвестиційно-інноваційні проблеми розвитку / Колективна монографія. За ред. В.Ф. Беседіна, А.С.Музиченка – К.: НДЕІ – 2012. – С.123-131.
7. Солдатенко М. Державні зусилля подолання бідності / М. Солдатенко // Соціальний захист. – 2011. – № 9. – С. 10–11.
8. Соціально-економічні проблеми регіонів: методологія і практика / Данилишин Б.М., Чернюк Л.Г., Фащевський М.І. / За ред. чл.-кор. НАН України Б.М.Данилишина. – / РВПС України НАН України/. –Черкаси, 2013.- 169 с.
9. Статистичний щорічник України за 2013 рік: Витрати і ресурси домогосподарств України (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств). – К.: Держкомстат, 2014.- 145 с.

10. Указ Президента України “Про Стратегію подолання бідності” від 15 серпня 2001 року № 637 / 2001. – К., 2001. – 7 с.
11. Указ Президента України «Про невідкладні заходи з подолання бідності» від 26.02.2010 року №274/2010 // Уряд. кур’єр. – 2010. – № 42.
12. Україна: Цілі Розвитку Тисячоліття. Національна доповідь. / Авт. кол. : Сітнікова Н.П., Дорошкевич Р.М., Мусіна Л.А., Піщейко В.О., Шумило І.А, Новіков В.М. та ін./ – К.: Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України, 2013.- 110 с.

Перегуда Ю.А. Бідність в Україні та шляхи її подолання

У статті розглядаються суспільно-географічні аспекти дослідження бідності в Україні. Розкрито географічні особливості бідності та її регіональні відмінності в Україні. Обґрунтовується необхідність здійснення державою заходів, спрямованих на створення відповідної нормативно-правової бази та економічних умов для подолання бідності. Запропоновано напрями державної політики щодо скорочення масштабів бідності в Україні.

Ключові слова: бідність, абсолютна бідність, відносна бідність, подолання бідності.

Pereguda Y.A. Poverty in Ukraine and ways to overcome

The article examines the social and geographical aspects of the study of poverty in Ukraine. Reveals the geographical features of poverty and its regional differences in Ukraine. The necessity of the implementation of government measures aimed at creating an appropriate regulatory framework and economic environment for poverty eradication. Directions government policy to reduce poverty in Ukraine.

Key words: poverty, absolute poverty, relative poverty and poverty.

Перегуда Ю. А. Бедность в Украине и пути ее преодоления

В статье рассматриваются общественно-географические аспекты исследования бедности в Украине. Раскрыты географические особенности бедности и ее региональные различия в Украине. Обосновывается необходимость осуществления государством мер, направленных на создание соответствующей нормативно-правовой базы и экономических условий для преодоления бедности. Предложены направления государственной политики по сокращению масштабов бедности в Украине.

Ключевые слова: бедность, абсолютная бедность, относительная бедность, преодоления бедности.